

Amintiri din copilărie

de Ion Creanga

Cartea este un “roman” al vârstei inocente și al formării, al modelării umane. Proiectată în spațiul unui sat moldovenesc de munte de la mijlocul secolului trecut, copilăria nu reflectă numai dominantele vârstei, ci și specificul mediului ambiant. De aceea, “Amintiri din copilărie” este și o evocare a satului tradițional, un tablou fidel al unei lumi trăind în spiritul obiceiurilor fixate printr-o existență multimilenară.

Principala grijă a autorului este însă evocarea vârstei de aur pentru că, dacă prin amănunte Nica este propria sa ipostază, așa cum i-o păstrează amintirea, tipologic vorbind, eroul sau este “copilul universal” (G. Calinescu): “asa eram eu la vârsta cea fericită și așa cred că au fost toți copiii de când lumea asta și pământul”.

Izvoarele de inspirație sunt autobiografice, iar evocarea se face din perspectiva îndepărtată a maturității, fiind dominată de un impuls afectiv greu de stăpânit: nostalgia.

Construcția textuală nu urmează rigorile compoziției clasice. În cele patru părți, scriitorul nu urmărește o ordine cronologică a desfășurării faptelor, ci selectarea acelor momente ce constituie puncte de referință în formarea eroului.

Partea I se deschide cu evocarea școlii, ridicată prin strădania părintelui, unde s-a adunat o mulțime de băieți și fete, printre care și Nica. Dar copiii nu înțeleg rostul învățării, așa că primesc în dar pe “Calul Balan” și “Sfântul Nicolai” pentru a-i îndemna în acest sens. Nica va răspunde numai la stăruințele mamei și ale bunicului David Creanga.

Rupt de vatra satului, Nica pleacă împreună cu bunicul sau la școală din Brosteni. Aici, eroul va avea parte de o serie de peripeții: căderea în Ozana, sederea în gazdă la Irinuca, umplerea de raie capreasca, fuga cu pluta pe Bistrița.

Începutul părții a II-a stă sub semnul lirismului nostalgic, evocarea îndreptându-se asupra casei părintești. Apare chipul mamei, odată cu întâmplările din copilărie: uratul de Anul Nou, pupaza din tei, la scaldat, etc.

Rememorările interesează în măsura în care au contribuit la formarea lui Nica, ca om, dându-i o imagine asupra lumii, îmbogățindu-i universul cunoașterii.

Dialogul cu propriul cuget (din debutul partii a III-a) este o modalitate de disimulare a intentiilor unui artist genial, constient de valoarea propriei creatii.

In acest capitol, eroul devenit adolescent este infatisat urmandu-si in continuare drumul, ca elev la scoala domneasca din Targul Neamtului, apoi la scoala de catiheti din Falticeni. Scriitorul urmareste procesul formarii adolescentului Nica in raporturile lui cu viata sociala, cu conditiile in care tinerii urmau scoala.

In capitolul al IV-lea, memoria afectiva a eului narator reface drama adolescentului care, in toamna lui 1855, paraseste satul pentru a urma seminarul de la Socola. Aceasta despartire reprezinta dezradacinarea din universul Humulestilor, iesirea din taramul miraculos al copilariei. Lumea in care patrunde eroul este inferioara celei din care tocmai a iesit, iar Nica se simte aici lipsit de aparare in fata vietii si a timpului ireversibil.

Numarul personajelor ce apar in "Amintiri din copilarie" este relativ mare, fara ca portretul care l-i se face sa fie adancit in mod deosebit. Aproape toate sunt conturate sumar, prin caracterizare directa, prin actiune ori limbaj. Creanga reuseste sa le schiteze o individualitate prin tehnica detaliului, care ii permite sa nuanteze caracterele.

Multe personaje se retin prin lapidarele si expresivele caracterizari pe care le face autorul: Smarandita e o "zgatie de fata", badita Vasile - "harnic si rusinos ca o fata mare" etc. Altele seamana cu eroii din basme: Mogorogea e certaret ca Gerila, Nica Oslobanu pare o varianta a lui Chirica din povestea "Stan Patitul".

Mai bine conturate sunt portretele parintilor: Stefan a Petrii e barbat harnic si gospodar, dar dispretuieste invatatura. Ca fire e moale, dar Creanga il lauda pentru placerea de a se juca cu cei mici si pentru munca depusa pentru a-si intretine familia.

Smaranda este fiica de vornic si avand frati cu invatatura se socoteste superioara sotului ei ca putere de intelegere a lucrurilor. Tipologic, ea se inscrie in portretul clasic al mamei, ca o fiinta autoritara, dar si cu tact pedagogic, manuind cu abilitate rasplata si pedeapsa. Absenta portretului fizic concentreaza atentia spre cel caracteriologic. Creanga o evoca mai intai ca pe o fiinta cu daruri fantastice: "cu adevarat ca stia a face multe si mari minunatii: alunga norii cei negri de pe deasupra satului nostru si abatea grindina in alte parti, infigand toporul in pamant, afara, dinaintea usii" etc.

Apoi este vazuta prin modul in care isi manifesta grija fata de casa si de destinul copiilor. Smaranda este o fire mai aspra, cu vointa neclintita, care isi iubeste copiii fara sentimentalisme, dar cu un devotament nemarginit.

Insa, dincolo de toate celelalte portrete, Nica este personajul constitutiv al textului, si in jurul sau sunt reunite toate semnificatiile. Ca structura a unei existente, Nica se contureaza de la indeterminare la autodeterminare.

Urmarind evolutia scolara a lui Nica, scriitorul surprinde cu luciditate procesul anevoios al devenirii sale intelectuale. Eroul este: “slavit de lenes”, “un pierde vara” impins spre invatatura de mama si bunicul sau. Ipostazele devenirii releva fatetele personalitatii sale, nu lipsita de contradictii. “Om din doi oameni”, framantat din “huma din Humulesti”, si inzestrat cu har, apartine si spiritului inalt si lutului din care se trage.

Nica se defineste si in relatia cu celelalte personaje ale operei menite sa infatiseze varietatea firii umane.

Din punct de vedere al artei narative, Creanga este un povestitor desavarsit, impresionand prin modul in care “spune”. In aceasta privinta, el se afla intre Ion Neculce si Mihail Sadoveanu, toti trei alcatuind in literatura romana o serie usor de recunoscut prin elementele comune ale artei lor narative. Principala trasatura a operei lui Creanga este tendinta scenica, tehnica orala a spunerii. El scrie ca si cum ar trebui sa-si interpreteze textul, placandu-i sa imite, sa parodieze, sa exagereze, sa gesticuleze, sa treaca de la monolog la dialog, sa intre in pielea fiecarui personaj. In nici o imprejurare nu-si uita insa interlocutorii imaginari, carora li se adreseaza direct: “Si dupa cum am cinstea sa va spun” sau “va puteti imagina (...)”, “Insa ce ma priveste? Mai bine sa ne cautam de ale noastre”.

O alta trasatura a operei “Amintiri din copilarie” este dinamismul anecdotic, uluitoarea navala a intamplarilor, rapiditatea cu care se deruleaza ispravile. Nu intotdeauna intre ele exista legaturi de fond, drept pentru care naratorul gaseste formula de trecere, de marcare a schimbarii, cum ar fi: “D-apoi cu smantantul oalelor, ce calamandros a fost”, pastrand astfel coerenta si unitatea episodului.

Adevarata forta a lui Creanga se manifesta cand incepe sa nareze. Atunci, exprimarea este vie, autentica, fraza, bogata in verbe, devine puternic evocatoare, iar intamplarile si oamenii prind viata.

Creanga isi pastreaza in “Amintiri din copilarie”, ca si in povesti, placerea de a glumi. Scriitorul provoaca rasul permanent (cu rare momente

de seriozitate nostalgica), privind totul dintr-o perspectiva care amuza, exagerand, zeflemizand, autoironizandu-se.

Umorele lui Creanga se vadeste mai ales in exprimarea pozna, mucalita, intr-o siretenie a frazei, in care cazi ca intr-o capcana. Alteori cuvintele capata forme neasteptate sau sunt asezate in combinatii surprinzatoare. Astfel, mos Chiospec ciubotarul il intampina pe Nica strigand: "He, he! bine ai venit, nepurcele!", boala de care sufera eroul este o "cinstita de holera", iar in postura de elev acelasi erou este "slavit de lenes".

Rasul este starnit si de prezenta termenilor familiari, a caror menire este sa ingroase, sa exagereze, sa caricaturizeze: fetele sunt "dracoase", iar baietii "mangositi", "prostalai", "ghiavoli", "hojmalai" etc.

Voia buna este intretinuta si de placerea autorului de a presara naratiunea cu zicale, cu expresii populare si vorbe de duh, prin care se caracterizeaza o situatie, se ingroasa o trasatura, se face o aluzie ironica sau, pur si simplu, se provoaca rasul ("Tot patitu-i priceput", "Ursul nu joaca de buna voie" etc).

Acelasi umor este starnit si prin caracterizare ironica (fata Irinucai era "balcaza si lalaie de-ti era frica sa innoptezi cu dansa in casa"), prin nume sau porecle amuzante (Traznea, Gatlan, Chiorpec), prin autopersiflare (Nica era "slavit de lenes") sau prin prezentarea unor oameni si scene care starnesc hazul.

Arta lui Cranga nu se opreste insa aici. Limbajul sau il face inconfundabil, prin termenii specifici folositi, prin modul exprimarii si prin oralitatea stilului.

Cuvintele cele mai numeroase din "Amintiri din copilarie" sunt de origine populara, unele au aspect fonetic moldovenesc, multe sunt regionalisme; lipsesc aproape complet neologismele.

Creanga nu povesteste rece, indiferent; el se implica, participa sufleteste, apreciaza, solicita interlocutorii, si prin aceasta atitudine limbajul primeste accente afective. Autorul isi marcheaza participarea sufleteasca prin interjectii, exclamatii, dativ etc, etc.

Scrisul lui Creanga este lipsit de metafore, expresivitatea limbii sale provine din comparatii si din prezenta altor tropi: "plangea ca o mireasa", "mi-i era a invata cum nu ii e cainelui a linge sare".

Desi scrise, frazele humulesteanului urmaresc sa creeze impresia de spunere. Semnul distinct al oralitatii este, mai intai, abundenta expresiilor onomatopeice, a interjectiilor si verbelor imitative ("troscpleosc", "a bancani", "a bazai", "huta" etc.) dar si multimea zicerilor tipice, a

expresiilor specifice limbii vorbite sau a intrebarilor si exclamarilor. Alteori in text apar versuri populare sau forme ritmate.

Orala e si sinteze frazei. Autorul lasa cuvintele sa se insire dupa o ordine a vorbirii, si nu a scrisului, unde topica este mai controlata.

Dar, in ciuda aparentelor, ne aflam in prezenta unui limbaj artistic, a unui stil foarte original. Creanga nu copiaza limba taraneasca, ci o recreaza si o toarna in tiparele unei rostiri individuale, de unde provine si originalitatea.